ԵՐԲՈՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 649 | Կ. ՊՈԼԻՍ, ՇԱԲԱԹ, 1898 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 5—17 | 4 ՇԱՒԱՆ 1313 | 5 ԲԵԱՆ ԻՎ 1314 | Գ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 649

"ՊՈՒԶԱՆԹԻՈՆ"

اداره‌جی بومی دیاسی غزته‌سی صاحب صاحبی مسئول

پوزانت کچیان

محله‌سی دار الطباعه خانی بابعالی جاده‌سنده ۲۵-۲۳ نومرو لی دائره‌ده مطبعه‌سنده طبع اولنمشدر

20 ՓԱՐԱՁ

Բիւզանդիոն

20 ՓԱՐԱՁ

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ ԲԻԶԱՆԴ ՓԷԶԵԱՆ

PUZANTION

Journal Arménien Quotidien, Politique, Financier et Littéraire

Directeur - Propriétaire

PUZANT KÉTCHIAN

Bab-Ali Djaddéssi, No. 23 _ 25.

CONSTANTINOPLE

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ | ՀԱՅԱԹԵՐԹ ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ | ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

ՍԸՐ ՈՒԻԼԵԱՄ ՀԱՐՔՈՐԴԻ ՀՐԱԺԱՐՄԱՆ ԱՌԻԹԻ ԵՐԿՈՒ ԹՕՍՔ

Օրուան խնդիրներուն հետ սերտ առնչութիւն ունեցող դէպք մ'է Սըր Ուիլեամ Հարքորդի հրաժարականը։ Ցայտնի է թէ Հարքորդ «Ազատական կուսակցապետը» չէր, այլ նոյն կուսակցութեան միայն երեսփոխան։ Ժողովին մէջ ներկայացուած մասին պէտք էր, Լորտերու ժողովին մէջ ազատական կուսակցապետն ըլլալով մերթ Լորտ Րոզպէրի, մերթ Լորտ Ռիմբըլի։ Կաբադոնի օրով ասանկ չէր։ Ինքն էր բացարձակ կուսակցապետը, թէ՛ մէկ թէ միւս ժողովի Ազատականներուն։ Հիմա Լ. Սալզպըրի պահպանողական կուսակցապետն է, երեսփ. ժողովոյ մէջ իր տեղակալն ըլլալով Մր. Պալֆուր։ Միութենական Ազատականներուն [պահպանողական դահլիճին հետ միացած Ազատականներուն] պետն է՝ Լորտերու ժողովին մէջ՝ Տըվընշիրի Դուքսն և երեսփ. ժողովոյ մէջ Մր. Ջէմպրէյն։

Սըր Ուիլ. Հարքորդ կուսակցապետի պաշտօնէն կ'հրաժարի ո՛չ թէ «ազատական կուսակցութեան վարիչներուն անձնական չհաճոյութեան պատճառաւ», ըստ ծիծաղելի բացատրութեան ոգէտ Գործակալութեան մը, այլ որովհետեւ ժամանակն եկած է որ ազատական կուսակցութիւնը դարձեալ միանայ մէկ կուսակցապետի ներքեւ, ու միօրինակ քաղաքական հիմնագիրը մ'ունենայ, ընտրող ժողովրդին վստահութեան կոչում ընելու համար։ Ցորչափ Սըր Ուիլեամ ապաքէզին վրայ էր, ո՛չ մէկ կուսակցապետ կրնար իր իշխանութեան տակ միացնել ազատական կուսակցութիւնն, և ամէն Ազատականներ ալ Սըր Ուիլեամի համամիտ չեն որ գնա վերջնական և միակ կուսակցապետ ճանչեն։ Կլատսդոնի օրով Իւլանական Ինքնօրինութեան ծրագրին պատճառաւ ազատական կուսակցութեան կրած սոսկալի պառակտումէն ի վեր, քայքայուն վիճակ մ'ունի կուսակցութիւնն, որով զըլուկուցաւ քաղաքական ազդեցութենէն, և իր հակառակորդներ կրցան այնպիսի մեծ ոյժ մը և հաստատ դիրք մը ձեռք բերել որուն օրինակը չկայ Մեծին Բրիտանիոյ բովանդակ խորհրդարանական պատմութեան մէջ։ Որչա՛փ ատեն այս քայքայուն վիճակ չարունակէ, Ազատականք չկրնան միութիւնն անցնելու յոյսը չեն կրնար ունենալ. զի ժողովուրդն ամէն բանէ առաջ հիմնագրի միօրինակութիւն կը փնտռէ, և վատահելի առաջնորդ մը որուն ձայնին կարենայ հետեւիլ, ինչպէս հիմա կ'հետեւի Լ. Սալզպըրիի ձայնին։ Սըր Ուիլեամ ապաքէզը Լորտ Րոզպէրիի կ'թողու, զի օրուան քաղաքական խնդիրներուն մէջ երկիրն աւելի Լ. Րոզպէրիի համամիտ կ'երեւի հիմա քան Սըր Ուիլեամի։

Սըր Ուիլեամ արուեստաւոր փաստաբան է, թէեւ փաստաբանութիւնը չատոնց Թոզած է։ Մեծ հեղինակութիւն մ'է սահմանադրական օրէնսգիտութեան վրայ, լաւ պատմագէտ է, եւ եկեղեցական պատժութեան ու օրէնսդիտութեան քաջահմուտ։ Երկրին սահմանադրական կամ եկեղեցական պատմութեան եւ եկեղեցական օրէնսգիտութեան վրայ հրատարակ խրնդիր մը չի ծագիր ուր Սըր Ուիլեամի կարծիքը չհնդրուի երկու կուսակցութիւններէն ալ, գրեթէ հաւասար վստահութեամբ։ Առաջին կարգի տեղացան մ'է։ Ուժեղ, ջղուտ ոճ մ'ունի, ուր սուր հեգնութիւնն ալ աւելի մեծ, ալ աւելի ջախջախիչ դեր կ'կատարէ քան նոյն իսկ իր հանգուցեալ պետին՝ Կլատսդոնի տեղեկութեան ոճին մէջ, ժողովրդական քաղաքագէտի գերազանց տիպարն է իր ազգին համար։ Խորհրդարանական երկարատեւ կեանք ունեցած է, եւ իր կուսակցութեան ամէն դահլիճներուն մէջ է՛ն կարեւոր պաշտօնները վարած։ Երեսփ. ժողովոյ մէջ կլատսդոնի ալ բազուկն եղած է միշտ։ Թունդ բողոքական եւ ազատամիտ կրօնասէր, նախանձախնդիր Ազգ. եկեղեցւոյ աւանդութեանց, Անկլիքան եկեղեցին լատինանալուն հակառակողներուն պարագլուխն է, եւ այս հանգամանքով վերջերս հաւատարակէս գովունցաւ թէ՛ Ազատականներէն, թէ Պահպանողականներէն։ Ընտանիքով ազնուատոհմ, մեծ կալուած մը պէս կ'ապրի, բայց չատ մօտիկ է ժողովուրդին. հոգիով պէտ՛ոքա՛ր է։

Բայց Սըր Ուիլեամ, արդի խնդիրներուն մէջ, երկու մեծ պակասութիւն ունի։ Իւլանական Ինքնօրինութեան դատին հետ սերտ կապուած է։ Արտաքին խնդիրներուն մէջ ալ, իր գաղափարները այլ եւս անձուկ կ'համարուին, ժամանակիս պէտքերուն ոչ համապատասխան։

Արդէն դիտել տուած ենք թէ նոյն իսկ Ազատականք քիչ քիչ պաղեր են Իւլանական Ինքնօրինութեան դատէն, տեսնելով մի կողմէ նոյն իսկ Իւլանացի ազգին եւ Իւլանեայի խորհրդարանական ներկայացուցիչներու պառակտեալ վիճակն, որուն վերջը դալիք չունի, եւ միւս կողմէ, անգլ. ազգին ստուար մեծամասնութեան անտարբերութիւնն այս գաղափարի դէմ, զոր միայն կլատսդոնի անունը կրցած էր պահ մը ժողովրդականացնել։ Ազատականք հասկացած են որ Իւլանական Ինքնօրինութեան դատին վրայ յամառելով ա՛լ պիտի չկըրնան ազգային վստահութեան արժանանալ, եւ Սըր Ուիլեամ ինքզինք զոհելով, կ'դիւրացնէ իր կուսակցութեան կամացուկ մը հրաժարումն Ինքնօրինութեան դատէն։ Ազատականք դարձեալ նախանձախնդիր պիտի ըլլան Իւլանական գործերու համար, բայց ո՛չ թէ անպատճառ Ինքնօրինութիւն ձեռք բերելու պայմանաւ։ Արդէն պահպանողականք եւ Միութենականք այս համբաւ մէջ մեծ գիջում մ'ըրին, Տեղային կառավարութեան Օրէնք մը հաստատելով, որով Իւլանացիք իրենց ներքին գործերն ընտրական գաւառային ժողովներու միջոցով տնօրինելու կարեւոր իրաւունքներ ստացան։

Արտաքին քաղաքականութեան մէջ, Սըր Ուիլեամ հիմա Little Englander մը կ'համարուի, «Պտիկ Բրիտանական,» մինչ Լորտ Րոզպէրի Imperialist կ'յորջորջուի, «կայսերական»։ Ա՛սկից՝ Սըր Ուիլեամ ներկայացուցիչ կ'համարուի այն կուսակցութեան որ անգլ. Տէրութիւնն ընդարձակելու կողմը չէ, այլ եղածը զարգացնելու, անգլ. ժողովրդին ներքին բարօրութիւնն աւելցնելու, բոլոր աշխարհի հետ խաղաղ ժամանակ անցընելու, մա՛նաւանդ գործաւոր դասուն վիճակին հիմնովին բարելաւելու գաղափարին պաշտպան է, որուն է՛ն կատաղի դիրն էր «Մանչէսթըրի Դպրոցն», որ վաճառականութենէ զատ ուրիշ բան չէր հասկնար, խաղաղութիւնը կ'պաշտէր, և բարձրաձիչ քաղաքականութենէ բնաւ չէր ախորժեր։ Ա՛յս «Մանչէսթըրի Դպրոցին» վարիչ վերջերս այնքան կոտրեցաւ որ Սըր Ուիլեամ եւս այն դպրոցէն չըլլալը կ'յայտարարէր պաշտօնապէս, բայց բրիտանեան Տէրութեան անընդհատ ծաւալումէն ալ օգուտ չէր սպասեր, և չէ մոռցուած որ Սուէտնի վերջին արշաւանքին համաձիտ չէր, ա՛յն արշաւանքին որ Օմտուրմանի յաղթութիւնը չահեցուց Քիչէներ զօրավարին...։

Լ. Րոզպէրի, աւելի երիտասարդ մարդ, աւելի փառասէր է իր երկրին համար։ Անգլիերէնի մէջ, ինչպէս եւ անգլ. քաղաքականութեան մէջ, «կայսրութիւն» եւ «կայսերական» մեր սովորաբար հասկցածէն տարբեր իմաստ մ'ունին։ Բրիտանական «կայսրութիւն» ըսելով կ'հասկնան Բրիտանեան Կղզիներէն անդին ծաւալող անգլ. Տէրութիւնը։ Լոնտոնի Խորհրդարանին «կայսերական» Խորհրդարան կ'ըսեն, այն իմաստով որ բրիտանեան կղզիներէն դուրս ալ շատ մը երկիրներու համար օրէնքներ կ'դնէ, և կարգ մը անդրովկիանեան երկիրներու չհնչողը կ'զգալի։ Վիքտորիա Թագուհին միայն Հնդկաստանի կայսրուհի է։ բայց քանի որ գաղթականութիւններով եւ իրմէ բաժան ինքնօրէն իշխանութիւններով Անգլիա բոլոր աշխարհի վրայ տարածուած է, այսպիսի Տէրութեան մը իրօք «կայսրութիւն» կ'ըսեն՝ իր տարողութիւնով։ Եւ «կայսերական» [Imperialist] կ'անուանեն զանոնք որ այս համաչափութիւնի Տէրութեան պահպանման, ծաւալման և իր զանազան հատուածներուն իրարու հետ սերտ զօրման համամիտ են և առ այն աշխատող։ Ահա՛ այսպիսի պետական մարդ մ'է նաեւ Լ. Րոզպէրի,—Լ. Սալզպըրիի, նա՛մանաւանդ Մր. Պալֆուրի նման։ Անգլիոյ մէջ գաղափարներու փոփոխման ուշագրաւ ապացոյց մ'է որ Մր. Ջէմպրէյն թէեւ արմատական էր, և թէեւ անգլ. Արմատականք ազգին ներքին զարգացման միայն հետամուտ «Պտիկ Բրիտանացիներ» էին, բայց Մր. Ջէմպրէյն «կայսերական» է. և ասկէ առնէ կլատսդոնեան մնացող Արմատականներուն մէջ ալ Սըր Ջարլզ Տիլք նոյն «կայսերական» դասակարգի կ'պատկանի։ Կլատսդոն, ասոնց նայելով, «Պտիկ Բրիտանացի» պիտի համարուէր, որովհետեւ Անգլիոյ այն արզուկ Կղզիներուն մէջ իսկ կատարելիք մ'ինչքան մեծ բարենորոգումներ կ'տեսնէր որ երկրակալութեան վրայ մտածելու ժամանակ չունէր։

Տեսնելով Ռուսերուն, Ֆրանսացիներուն եւ Գերմաններուն նորնոր երկրակալութիւնները, եւ դիտելով որ աշխարհի անտէր կամ անխնամ մնացած ահագին տարածութիւններն հետզհետէ կ'բաժնուին կ'իւրացուին ձեռնհաս երկրներու կողմէ, Անգլիոյ խիզախ իշխանները կոչուած ամէնէն քաղաքակրթուած ու նրբացած կեդրոններու մէջ, երբ կինը նոյն իսկ աղքատասիրական, բարեգործական նպատակի համար, իր շրջանակին մէջ բան մը կ'ընէ, կ'քննադատուի, կ'քաշքշուի, և գնահատումն հազարաւոր մղոն հեռի կ'փախչի, մինչեւ իսկ վհատութիւն եւ անարգանք կ'կըլլ։ Ա՛յս պայմաններով կ'ըմբռնեմ գաւառի կնոջ դժուարին կացութիւնը, սակայն չարժուում մը, գործ մը, որուն նպատակն ա՛ինչափ ազնիւ է, բարի ու ջերմ, ուշ կամ կանուխ կրնայ գնահատուիլ։ Պարկեշտութիւնն առաջին և գլխաւոր պայմանն է մանաւանդ կնոջ համար բարձրացնելու զինքն իր ամէն չարժումներուն մէջ։ Բնական է գործող կին մը պէտք է ընդլայնէ իր յարաբերութիւնից չրջանակն, և երբ այդ միջոցին կրցած է պահել իր արժանապատուութիւնն, իր հոգիին ու սրտին հաւատարիմ եւ կրցած է չահիլ միւսոյն ատեն ամէնուն համակրութիւնը, չեմ ըսեր թէ քննադատութիւնը բոլորովին խոյս կուտայ իրմէ, այլ հասարակաց կարծիքը մեզմիկ կ'անցնի անոնց վրայէն, եւ ապահովար կ'յաղթուին իրենց ձեռնարկութեանց մէջ։

Չեմ գիտեր ինչ տարօրինակ բան մը կ'մղէ զմեզ որ աննպատակ կերպով խօսինք ուրիշներուն եւ ազգին օգուտին համար աշխատող կիներու մասին։ Նախանձի զգացումը դրէք մէկ կողմ, որուն կ'հաւատամ գիշերուան խաւարին չափ. սակայն ուրիշ բան մ'ալ կայ որ կ'դրդէ զմեզ կանանց ընկերութեան մը, կամ ժողովի մը իւրաքանչիւր անդամին չարժումներուն, երեւեւկին, տանն եւ դուրսի գործերուն, անոնց զանակները մեծցնելուն եւ ամէնէն պզտիկ արարքին մէջ չար քննադատներ ընել։ Ջօր օրինակ կ'պախարակենք, կ'անարգենք կին մը՝ որ ազգին աղքատիկ տղոց համար օգնութեան կ'պատի թաղէ թաղ, տունէ տուն։ կ'անարգենք զանոնք զորչայն մենք չենք խառնուած այդ տեսակ գործերու։ բայց երբ օր մը նոյն առաջարկութիւնը մեզի ալ ընելու պատիւն ընծեն, կ'ընդունինք հրապուրտ ու երջանիկ։ եթէ նախորդին գործը քննադատելի էր, ինչո՞ւ մեզի առաջարկուած տեղն հպարտութեամբ ընդունեցինք։ այս տեսակ ցած բարքերու գոհ երթալ պէտք չէ։

Խօսելով գաւառի կնոջ վրայ, պէտք է ան ամէնէն աւելի ընդգրկէ կրթական գործն։ այսօր չունինք այն ընկերութիւնն՝ որուն նպատակն էր գաւառներուն համար կազմ ու պատրաստ, հոն ապրելու գաղափարով մեծցած, և նոյն իսկ գաւառէն եկած՝ հոս կրթուելով հոն ապրելու համար աղջիկները հասցնել։ Չեմ ըսեր թէ գաւառները զուրկ կ'մնան վարժուհիներէ, բայց չեմ կարծեր թէ բաւական օգտակար ըլլան անոնք որ Պոլիս են ծնած, ծնողք ու ազգական ունին հոս, դեռ ա՛ն չսկսած նորահաս, և մանաւանդ ա՛ն աստիճան անփոթ, կարենան բաւական օգտակար ըլլալ գաւառներու մէջ։ մեզադրելի չէ երբ այդ դպրոցէն նոր ելած աղջիկներուն խելքն ու միտքը Պոլիս ըլլայ նորէն, իրենց դասընկերուհիներուն հետ ապրելու, ամէն օր համբէ առնելու մեծ քաղաքին վրայ։ Պէտք չէ այնպէս կարծել թէ՝ բոլոր եկեղեցականութիւնն իր պաշտօնէն հեռացած եւ չահամոզութեան մատնուած է։ Նմանապէս, եթէ կան մեր եկեղեցականոց մէջ ա՛յնպիսիներ, որք կ'կարծեն թէ՝ իրենք միայն մնացած են ժողովրդասէր, եւ իրենք են միայն պերճախօս քարոզիչներ բարեպաշտութեան, թո՛ղ գիտնան՝ թէ իրենք առաւել չեն քան եղիա մարդարէն, որ յանդիմանուեցաւ իր անասպրծութեան համար, իբր թէ ինքն միայն մնացած է աստուածապաշտ։ «կան տակաւին, եղիա՛, գոչեց Աստուած, եօթն հազար արք, որ ծունր կրկնած չեն Բահաղու, եւ կան բերաններ, որք չեն երկրպագած նմա...»։ Պէտք չէ մոռնալ թէ՝ կան եկեղեցականներ, որք առանց անապատութեան, առանց Թմբկահարութեան կ'կատարեն իրենց պաշտօնը, բարոյապէս եւ նիւթապէս իսկ օգտակար ըլլալով եկեղեցւոյ պայծառութեան եւ մատղ սերնդի կրթական գործոյն։ Այս մասին Թուրքիոյ եկեղեցականներէն օրինակ պիտի չբերեմ, որ չմնուրի իրր մարդահաճութիւն, այլ Կովկասի Հայոց քահանայական դասէն։ Պիտի չխօսիմ նմանապէս Տ. Գիւտ եւ Տ. Սահակ քահանայից նկատմամբ, որոց մին՝ իր Լոմայի արդասաւոր հրատարակութեամբ եւ քանիցս այցելութեամբ ի Պոլիս եւ միւսն՝ իր կրօնական ուսմանց գնահր դասագրքերու հրատարակութեամբ, քաջածանօթ են արդէն Արեւելեան եւ Արեւմտեան Հայոց. այլ պիտի խօսիմ Ախալքալաքի [Տփղիսէն ոչ չատ հեռի] Տ. Գալստեան Ծովհաննէս ազգ. քահանայի վրայ, որոյ անունը թերեւս առաջին անգամն է, որ պիտի լսուի Թուրքիոյ հայ մամլոյն մէջ։ Տ. Ծովհաննէս Ա. քահանան, ինչպես տեղեկացած եմ հաւատոյ աղբիւրներէ, Տփղիսի Ներսէսեան ճեմարանի վաղեմի աշակերտներէն է, որ իր ուսումն աւարտելէն զկնի՝ քահանայութեան կոչուած է իր հօր տեղ։ Արդէն հասուստ ծնողաց զաւակ ըլլալով՝ ինքն եւս իր ազնիւ եղբօր միջոցաւ չատ տանելով իր հօրենական պզտիկներու արդիւնաբերութեան, համակամութեամբ իր հարազատին մի հոյակապ եկեղեցի կառուցած է 189 կին, սրբատաշ քարէ, իր սեպհական գետնին վրայ, աւելի քան 35,000 մանէթ ծախքով։ Իսկ անցած տարի, յայտնի հայ ճարտարապետ Մ. Թոմայեան Սալմաճեզեանցի հսկողութեամբ, կառուցած է մի դպրոցական չէնք, 300 աշակերտի համար, որուն ծախսած է աւելի քան 12,000 մանէթ եւ սոյն չէնք կտակաւ նուիրած է տեղւոյն եկեղեցւոյն, այս մասին ծանուցանելով նաեւ Էջմիածնայ Սինոդին։ Ախալքալաքի, կերպիւ իւրք Տփղիսեցւոց համար ամարանոց ըլլալով, ապահերաց արձակուրդի ժամանակ, դպրոցական չէնքն 200—300 մանէթ վարձք կ'բերէ յօգուտ դպրոցին՝ ամարանոց եկողներէն։ Տ. Ծովհաննէս Ա. քահանայ, սոյն առատաձեռնութեան համար, արդարեւ յատագովութեան եւ հոգեւոր պարգեւատրութեան արժանացած է հոգեւոր իշխանութեան կողմէ, բայց ճշմարտապէս արժանի է, որ իր բարի գործն հրատարակուի ազգային պարբերականաց մէջ, չատերուն բարի օրինակ ըլլալու համար։ Հետեւապէս, քաջայոյս եմ որ պատուական Բիւզանդիոն Խմբագրութիւնն հաճութեամբ պիտի հիւրընկալէ ներկայս։

Վաճաչատուն Ք. Բիւզանդեան

3 Դեկտ. 98

Գաւրգիւղ.

Ծ. Գ.— Սուացած տեղեկութիւններս յառաջ են քան կովկասեան հայ դպրոցաց գրաւումն Ռուսիոյ պետական հրամանաւ։ Գրաւուածծ է արդեօք նոյնպէս հայ բարի քահանային նորակառոյց դպրոցական չէնքն, որ կտակուած է յանուն եկեղեցւոյ. այս մասին ուրիշ անգամ։

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈՐԾԵՐ Ի ՊԱՅԱԶԻՏ

Տասնեչորս տարի առաջ Պայազիտի արու զաւակը զուրկ էր կրթութեան բարիքէն, ինչպէս տակաւ զուրկ մնալու դառնապատուած է փափուկ սեռը։ Թէպէտ Պայազիտ պարբերարար կ'ունենար Թոդիկեան դրութիւնով իր բաց դպրոցն ու փչջացած, բոլորի աչքը խուբ էր սակայն. ո՛չ ոք գիտէր ուսմունքի բարերար պաշտօնը։ Ժամանակի անպէտութիւնը տգէտ ըլլալով, ամէն կերպով ժողովրդի վրայ տիրապետելու և արդի մխրան վարդապետներու նման Ս. Ծովհաննու վանքի հասոյթները կլլելու համար, խանձդատ էր կրթական գործին։ 1885 Մայիս 20ին, Պայազիտցու համաց, բարիք մը միջին նախակրթարանի մը բացումն եղաւ, նախկին Միացեալ Ընկերութեանց կողմէ։ Այն օրէն ի վեր կ'վայելէինք նոյն հաստատութեան չնորհքները։ Միայ. Ընկ.ը չա՛տ արդիւնաւոր եղաւ Պայազիտցւոյ, ամէն տարի ընծայելով խումբ մը միջակ կրթութիւն ստացած ընիացաւարտներ։ Ասոնցմէ ոմանք ինքնաչխատութիւնով ևս աւելի զարգանալով ժողովրդի մէջ պատուաւոր դիրք գրաւած ու կառավարութեան Դուռը պաշտօններ ձեռք բերած են։ Ոչ նուազ ուրախալիք պարագայ մ'է նաև որ այսօր Պայազիտցին գրէն ուսուցիչ հայթայթելու հարկին տակ չէ։ Նախակրթարան մը պահելու համար ունի իր մէջէն Ս. դաստատուն և օգնական ներ։ Ցուլիս 15ը չարաչուք եղաւ մեզ համար, երբ Միացեալին յաջորդող նորակազմ Խնամակալութիւնը վարժարաններու փակումն յայտարարեց դրամական անձկութեան պատճառաւ։ Այս գոյժ խի՛ստ ախտաւոր ազդեց, մանաւանդ ազքատ ու չքաւոր դասակարգին, որոց զաւակներ ձրի կրթութեան հետ կ'ստանային նաև ձրի կիրք և դասական պիտոյք։

Վարժարանը փակ մնաց մինչեւ Հոկտ. 15։ ժողովուրդի և Ս. դաստատի ի պատիւ քաղաքապետ գիսմէնեան էլ մնացին անպատասխանի։ ժողովուրդ կեդրոնէն յոյսը կտրած ինքն իրեն օգնելու որոշում տուաւ։ Առաջնորդով պէտք էր։ Տէզպահ հայրն երզրումէ վերադառնալէն ի վեր ոտ չկոխեց տակաւին ո՛չ այստեղ եւ ո՛չ Ս. Ծովհաննու վանքը։ Տակաւին Գաղթքիւխէ է։ Վերջապէս Քալբերունի Տ. Ներսէս քահանայի նախագահութեան տակ ժողովը գումարելով հոգաբարձու ընտրուեցան. Պաղտասար էֆէնտի Բրմդեան, Մինաս պէյ Դանէլեան, Ծովէփ էֆ. Ալանեան, Ոհան էֆ. Գիւլեան, կարապետ էֆ. Գալենեան, Գասպար էֆ. Ռշտունի և Յարութիւն էֆ. Մէլիքեան, որք պայմանաւորելով Ս. դաստատի և օգնականներուն հետ Հոկտ. 15էն սկսեալ վարժարանը վերաբացին և կ'չարունակուի կանոնաւորութեամբ։ Հոգաբարձութիւնն հինգհոգիանի չ'ան լսւ հոգատարութիւն ունի դէպի վարժարանը. մաղթենք որ առաջին քայլի եռանդ չկրնի այս։ Այս կարգադրութիւնն ընելով հանդերձ՝ ամէն ոգի Պայազիտցու փափաքն է վարժարանն՝ Ազգային վարժարանաց Ընդհանուր վերին հսկողութեան տակ դնել նորէն։

Ե. ՍԱՒՐՈՒՆԵԱՆ

Պայազիտ, 14 Նոյմ.

ԱՌԻԹԵԼԵԱՆ ԲԱՐԻ ՀԱՅ ՔԱՀԱՆԱՅ ՄԸ

Ինչպէս ձեր պատուական Հայաթերթին, նոյնպէս և այլ հայ պարբերականաց մէջ, յաճախ դառն քան թէ քաղցր տեղեկութիւններ և դիտողութիւններ կ'հրատարակուին հայ եկեղեցականաց վարուց եւ ընթացից նկատմամբ։ Գիտեմ, քա՛չ գիտեմ թէ՝ շատ տխուր տպաւորութիւններ կը գրգռուին աչխարհականաց սրտի և մտքի վրայ նոյն հրատարակութիւնք, բայց, ամէնէն աւելի, զգայուն եկեղեցականք ի խոր կ'խոցին, տեսնելով թէ՝ հոգեւոր պաշտօնէութիւնն անարգանաց և կատականաց կ'մատնուի։

Նպատակ չէ բնաւ քննադատել հրատարակութիւններն, զի եկեղեցական իշխանութիւնն կամ կրօն. ժողովը քանի որ լռութիւն կ'պահէ այդ մասին, յայտ է թէ՝ խօսողներն եւս կ'պարտաւորին զգուշանալ։ Բայց միայն կ'համարձակիմ դիտել թէ՝ հրապարակի վրայ եղած պարսաւները աստիճ գրութիւն յառաջ կ'բերեն աչխարհականաց և եկեղեցականաց մէջ եւ կ'վտանգեն Հայոց եկեղեցւոյն պատիւն ու դոյութիւնն, որ հիմնուած է նախ քրիստոնէական ճշմարիտ հաւատոյ և ապա իր բոլոր զաւակաց, եկեղեցականաց եւ աչխարհականաց համերաշխութեան վրայ։ Պէտք չէ այնպէս կարծել թէ՝ բոլոր եկեղեցականութիւնն իր պաշտօնէն հեռացած եւ չահամոզութեան մատնուած է։ Նմանապէս, եթէ կան մեր եկեղեցականաց մէջ ա՛յնպիսիներ, որք կ'կարծեն թէ՝ իրենք միայն մնացած են ժողովրդասէր, եւ իրենք են միայն պերճախօս քարոզիչներ բարեպաշտութեան, թո՛ղ գիտնան՝ թէ իրենք առաւել չեն քան եղիա մարդարէն, որ յանդիմանուեցաւ իր անասպրծութեան համար, իբր թէ ինքն միայն մնացած է աստուածապաշտ։ «կան տակաւին, եղիա՛, գոչեց Աստուած, եօթն հազար արք, որ ծունր կրկնած չեն Բահաղու, եւ կան բերաններ, որք չեն երկրպագած նմա...»։ Պէտք չէ մոռնալ թէ՝ կան եկեղեցականներ, որք առանց անապատութեան, առանց Թմբկահարութեան կ'կատարեն իրենց պաշտօնը, բարոյապէս եւ նիւթապէս իսկ օգտակար ըլլալով եկեղեցւոյ պայծառութեան եւ մատղ սերնդի կրթական գործոյն։ Այս մասին Թուրքիոյ եկեղեցականներէն օրինակ պիտի չբերեմ, որ չմնուրի իրր մարդահաճութիւն, այլ Կովկասի Հայոց քահանայական դասէն։ Պիտի չխօսիմ նմանապէս Տ. Գիւտ եւ Տ. Սահակ քահանայից նկատմամբ, որոց մին՝ իր Լոմայի արդասաւոր հրատարակութեամբ եւ քանիցս այցելութեամբ ի Պոլիս եւ միւսն՝ իր կրօնական ուսմանց գնահր դասագրքերու հրատարակութեամբ, քաջածանօթ են արդէն Արեւելեան եւ Արեւմտեան Հայոց. այլ պիտի խօսիմ Ախալքալաքի [Տփղիսէն ոչ չատ հեռի] Տ. Գալստեան Ծովհաննէս ազգ. քահանայի վրայ, որոյ անունը թերեւս առաջին անգամն է, որ պիտի լսուի Թուրքիոյ հայ մամլոյն մէջ։ Տ. Ծովհաննէս Ա. քահանան, ինչպես տեղեկացած եմ հաւատոյ աղբիւրներէ, Տփղիսի Ներսէսեան ճեմարանի վաղեմի աշակերտներէն է, որ իր ուսումն աւարտելէն զկնի՝ քահանայութեան կոչուած է իր հօր տեղ։ Արդէն հասուստ ծնողաց զաւակ ըլլալով՝ ինքն եւս իր ազնիւ եղբօր միջոցաւ չատ տանելով իր հօրենական պզտիկներու արդիւնաբերութեան, համակամութեամբ իր հարազատին մի հոյակապ եկեղեցի կառուցած է 189 կին, սրբատաշ քարէ, իր սեպհական գետնին վրայ, աւելի քան 35,000 մանէթ ծախքով։ Իսկ անցած տարի, յայտնի հայ ճարտարապետ Մ. Թոմայեան Սալմաճեզեանցի հսկողութեամբ, կառուցած է մի դպրոցական չէնք, 300 աշակերտի համար, որուն ծախսած է աւելի քան 12,000 մանէթ եւ սոյն չէնք կտակաւ նուիրած է տեղւոյն եկեղեցւոյն, այս մասին ծանուցանելով նաեւ Էջմիածնայ Սինոդին։ Ախալքալաքի, կերպիւ իւրք Տփղիսեցւոց համար ամարանոց ըլլալով, ապահերաց արձակուրդի ժամանակ, դպրոցական չէնքն 200—300 մանէթ վարձք կ'բերէ յօգուտ դպրոցին՝ ամարանոց եկողներէն։ Տ. Ծովհաննէս Ա. քահանայ, սոյն առատաձեռնութեան համար, արդարեւ յատագովութեան եւ հոգեւոր պարգեւատրութեան արժանացած է հոգեւոր իշխանութեան կողմէ, բայց ճշմարտապէս արժանի է, որ իր բարի գործն հրատարակուի ազգային պարբերականաց մէջ, չատերուն բարի օրինակ ըլլալու համար։ Հետեւապէս, քաջայոյս եմ որ պատուական Բիւզանդիոն Խմբագրութիւնն հաճութեամբ պիտի հիւրընկալէ ներկայս։

Վաճաչատուն Ք. Բիւզանդեան

3 Դեկտ. 98

Գաւրգիւղ.

Ծ. Գ.— Սուացած տեղեկութիւններս յառաջ են քան կովկասեան հայ դպրոցաց գրաւումն Ռուսիոյ պետական հրամանաւ։ Գրաւուածծ է արդեօք նոյնպէս հայ բարի քահանային նորակառոյց դպրոցական չէնքն, որ կտակուած է յանուն եկեղեցւոյ. այս մասին ուրիշ անգամ։

ԱՌԱՒԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Անցեալները Բիւզանդիոն մէջ Հալէպէ թղթակցութիւն մը կ'խօսէր նոյն տեղւոյն հայ իգական սեռին բարոյական առաջին զարթօնքի մասին, որուն արդիւնքն է եղած «Դպրոցասէր Տիկնոց» նորակազմ ընկերութիւնը։ Պ. Թումանեան լաւ ու չատ որոշ կերպով կրցած էր ուսումնասիրել քանի մը տարիներու մէջ կանանց նորածեւութեան մասին ունեցած սկսումնքները. բայց միեւնոյն ատեն ինքն իսկ կ'խոստովանէր թէ կանայք ո՛րչափ դիւրաշարժ կ'դառնան իրարու հետ սերտ զօրման համամիտ են և առ այն աշխատող։ Ահա՛ այսպիսի պետական մարդ մ'է նաեւ Լ. Րոզպէրի,—Լ. Սալզպըրիի, նա՛մանաւանդ Մր. Պալֆուրի նման։ Անգլիոյ մէջ գաղափարներու փոփոխման ուշագրաւ ապացոյց մ'է որ Մր. Ջէմպրէյն թէեւ արմատական էր, և թէեւ անգլ. Արմատականք ազգին ներքին զարգացման միայն հետամուտ «Պտիկ Բրիտանացիներ» էին, բայց Մր. Ջէմպրէյն «կայսերական» է. և ասկէ առնէ կլատսդոնեան մնացող Արմատականներուն մէջ ալ Սըր Ջարլզ Տիլք նոյն «կայսերական» դասակարգի կ'պատկանի։ Կլատսդոն, ասոնց նայելով, «Պտիկ Բրիտանացի» պիտի համարուէր, որովհետեւ Անգլիոյ այն արզուկ Կղզիներուն մէջ իսկ կատարելիք մ'ինչքան մեծ բարենորոգումներ կ'տեսնէր որ երկրակալութեան վրայ մտածելու ժամանակ չունէր։

Տեսնելով Ռուսերուն, Ֆրանսացիներուն եւ Գերմաններուն նորնոր երկրակալութիւնները, եւ դիտելով որ աշխարհի անտէր կամ անխնամ մնացած ահագին տարածութիւններն հետզհետէ կ'բաժնուին կ'իւրացուին ձեռնհաս երկրներու կողմէ, Անգլիոյ խիզախ իշխանները կոչուած ամէնէն քաղաքակրթուած ու նրբացած կեդրոններու մէջ, երբ կինը նոյն իսկ աղքատասիրական, բարեգործական նպատակի համար, իր շրջանակին մէջ բան մը կ'ընէ, կ'քննադատուի, կ'քաշքշուի, և գնահատումն հազարաւոր մղոն հեռի կ'փախչի, մինչեւ իսկ վհատութիւն եւ անարգանք կ'կըլլ։ Ա՛յս պայմաններով կ'ըմբռնեմ գաւառի կնոջ դժուարին կացութիւնը, սակայն չարժում մը, գործ մը, որուն նպատակն ա՛ինչափ ազնիւ է, բարի ու ջերմ, ուշ կամ կանուխ կրնայ գնահատուիլ։ Պարկեշտութիւնն առաջին և գլխաւոր պայմանն է մանաւանդ կնոջ համար բարձրացնելու զինքն իր ամէն չարժումներուն մէջ։ Բնական է գործող կին մը պէտք է ընդլայնէ իր յարաբերութիւնից չրջանակն, և երբ այդ միջոցին կրցած է պահել իր արժանապատուութիւնն, իր հոգիին ու սրտին հաւատարիմ եւ կրցած է չահիլ միւսոյն ատեն ամէնուն համակրութիւնը, չեմ ըսեր թէ քննադատութիւնը բոլորովին խոյս կուտայ իրմէ, այլ հասարակաց կարծիքը մեզմիկ կ'անցնի անոնց վրայէն, եւ ապահովար կ'յաղթուին իրենց ձեռնարկութեանց մէջ։

Չեմ գիտեր ինչ տարօրինակ բան մը կ'մղէ զմեզ որ աննպատակ կերպով խօսինք ուրիշներուն եւ ազգին օգուտին համար աշխատող կիներու մասին։ Նախանձի զգացումը դրէք մէկ կողմ, որուն կ'հաւատամ գիշերուան խաւարին չափ. սակայն ուրիշ բան մ'ալ կայ որ կ'դրդէ զմեզ կանանց ընկերութեան մը, կամ ժողովի մը իւրաքանչիւր անդամ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀՍՀ ԳԱ Գրականության և արվեստի ինստիտուտ, Երևան, 2008

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՅԱՎԱՐԱԿԱՆ

ՄԱՍ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՂԱՆԱՏԱԳԻՐ

Յաջորդ օրը, առաւօտեան, Հրանդ Շահնազարեան ինքզինքը ներկայացուց Ռուբէն Տիրատուրեանի տունը։ Ռուբէն ներս հրաւիրեց զայն եւ ըսաւ.

— Ես ալ ձեզ կը սպասէի։ Ինչպէ՞ս էք։

— Շնորհակալ եմ, լաւ եմ։

— Ուրեմն, ինչպէս խոստացած էիք, ձեր ծրագիրը կը բացատրէ՞ք ինծի։